

VLIV AMERICKÉHO KAPITÁLU NA REPRODUKČNÍ PROCES ZÁPADOEVROPSKÝCH ZEMÍ

MIROSLAV NIKL

Před druhou světovou válkou docházelo k internacionalizaci kapitálu především ve formě mezinárodních kartelů, tj. smluv různých národních monopolů o ekonomickém rozdělení světa, a rovněž ve formě „účasti“ v zahraničních podnicích. V současné době spolu s účastí vystupuje internacionalizace kapitálu v té formě, že výrobní aparát určitých národních monopolů je rozmístován v jiných zemích a vrůstá do jejich ekonomiky. Například většina výrobních kapacit Forda je nyní umístěna mimo teritoria USA.

Tato forma internacionalizace kapitálu je vyvolávána nejen snahou převést kapitál do zemí s levnější pracovní silou, ale je motivována i zosílenou konkurencí na světových trzích.

Základní tendence v oblasti zahraničních investic vyspělých kapitalistických států spočívá v tom, že stále více roste podíl zahraničních investic na úkor reinvestovaných zisků. Jinými slovy — mění se prameny nových investic, přičemž klesá úloha peněžního trhu a roste úloha reinvestovaných zisků.

Spolu s výše uvedenými procesy se mění i kritéria pro posuzování výhodnosti a smyslu zahraničních investic. V podmínkách, kdy byl hlavním pramenem zahraničních kapitálových vkladů západní kapitál, byl jedním z rozhodujících měřítek výhodnosti vývozu kapitálu poměr úrokové a ziskové míry uvnitř země a v zahraničí.

I když toto kritérium platí i dnes, přesto je pouze jedním z hledisek v době, kdy jsou tyto operace velmi koncentrovány a kdy výhodnost a účelnost vnitřních a zahraničních kapitálových vkladů je posuzována z hlediska *celkových dlouhodobých* strategických zájmů dané monopolní skupiny. Součástí těchto úvah je rozhodování o tom, zda zisky ze zahraničních investic převést do mateřské země, či reinvestovat, zda reinvestovat v zemi, kde byly tyto zisky vyrobeny, či reinvestovat v další — třetí zemi.

Krátce — motivy zahraničního investování jsou v soudobém kapitalistickém světě součástí celkové hospodářské strategie (monopolů i států) a navíc součástí strategie nejen hospodářské.

Pokud se týče ziskových motivů investování v zahraničí, oficiálně uváděné zisky z přímých amerických (US) zahraničních investic se za 10 let zdvojnásobily, když vzrostly z 1 769 mil. \$ v roce 1950 na 3 546 mil. \$ v roce 1960.¹⁾ Úlohu, kterou mají zisky ze zahraničních podniků v celkové bilanci US monopolů, je možno posuzovat podle takové skutečnosti, že objem prodeje zahraničních US podniků převyšuje objem prodeje vojenské výroby.

Ovšem tyto ziskové motivy zahraničních investic je nutno hodnotit v širším rámci hospodářské činnosti monopolů. Příjmy a užitek ze zahraničních investic nejsou a nebývají vyjádřeny pouze v penězích, nýbrž projevují se i ve zpětném přítoku různých technických znalostí a patentů. Mnohem významnější je okolnost, že mnohé společnosti v USA mají užitek z nižších cen dovozu a nebo z výhodnějších cen pro svůj vývoz při obchodních operacích, které uskutečňují se svými zahraničními filiálkami.

Nynější etapa americké zahraničně hospodářské expanze je charakterizována nejen rychlým růstem zahraničních investic, ale i přesunem těžiště zahraničních investic do průmyslově vyspělých, především západoevropských zemí.

Přitom kromě výše uvedených obecných motivů investování v zahraničí působily a působí ještě některé dodatečné motivy US investování v západní Evropě. K těmto dodatečným motivům je nutno zařadit takové faktory jako tradice US

¹⁾ *Survey of Current Business*, srpen 1959, červenec, srpen 1965.

kapitálu v Evropě — kdy silný vývoz státního US kapitálu v období evropské obnovy vybudoval mnohá další předmostí pro příliv soukromého US kapitálu.

Příliv amerického kapitálu do Evropy je také usnadňován existující paritou mezi US dolarem a evropskými měnami, kdy v důsledku nadhodnocení dolaru vůči evropským měnám jsou evropské podniky pro Američany laciné.

Podstatný význam pro příliv soukromých amerických kapitálů měla skutečnost, že nestačily vlastní kapitály v zemích západní Evropy v souvislosti s vysokou úrovní podnikatelské aktivity. Investiční klima bylo rovněž příznivě ovlivněno zavedením směnitelnosti západoevropských měn, stejně tak jako upevněním zlatých a devizových pozic evropských zemí.

K podnětům, které vedou americké firmy k zahraničním výrobním operacím v Evropě, k dalším reinvesticím zisků a k dalšímu rozšiřování kapacit, je možno přičíst i nižší zdanění v těchto zemích, zvláště když daňové částky, které jsou skutečně placeny, mohou být redukovány převedením příjmů z cizích filiálek do některé ze zemí, která uplatňuje výhodnější zdanění. Možnosti takových operací a transakcí však byly nyní částečně omezeny nedávnými změnami v americkém daňovém zákonodárství.

Jedním z nejsilnějších podnětů pro příliv amerického soukromého kapitálu, zvláště z konce padesátých let, jsou bezesporu integrační procesy a s nimi spjaté dlouhodobé perspektivy amerického podnikání v rámci daných celních bariér.

Konstatovali jsme již, že vývoz kapitálu je součástí celkových dlouhodobých strategických zájmů země — exportéra kapitálu. Z hlediska těchto dlouhodobých perspektiv je vývoz amerického kapitálu do integrované Evropy motivován především (kromě jiného) zostřenou konkurencí na světových trzích. V tomto pojetí je americký vývoz kapitálu do západní Evropy jednou z nových forem americké zahraniční obchodní expanze.

Procesy amerického vývozu kapitálu do vyspělých kapitalistických států (především západoevropských) mají z hlediska své souvislosti s americkou zahraničně obchodní expanzí dvě stránky.

První stránka, první oblast problémů, souvisí s vnitřním trhem vyspělých západoevropských států. Ve srovnání s vnitřním trhem USA, který je již značně stabilizovaný, představuje vnitřní trh západoevropských zemí z dlouhodobého hlediska trh s velkými perspektivami. Vyplývá to z procesů postupného přibližování se hospodářské úrovně vyspělých západoevropských států k hospodářské úrovni USA. Před několika roky měly — vyjádřeno řečí trhu — západoevropské státy o 50 mln aut a 145 mln radiopřijímačů méně než Spojené státy.³⁾

Kromě této vnitřní stránky má vývoz amerického kapitálu do západoevropských zemí z hlediska svých souvislostí s US zahraničně obchodní expanzí i svou stránku vnější.

Masový charakter vývozu US kapitálu vedl k tomu, že vystoupily do popředí některé nové funkce těchto procesů. Typická je v tomto směru tendence k vývozu základní části produkce zahraničních amerických podniků na trhy třetích zemí a vnitřní trh USA. Z tohoto hlediska mají investice US kapitálu v Evropě překonat nejen bariéry celní (využití integrační celní bariéry ve svůj prospěch), ale překonat i jiné státně monopolní překážky (snaha vkládat US kapitál do evropských zemí, které mají nebo měly kolonie).

Počátkem šedesátých let US společnosti vlastnily nebo se účastnily v 1 298 společnostech v zemích EHS a v 526 společnostech v zemích ESVO. V ostatních evropských zemích vlastnily US společnosti nebo se účastnily 50 podniků.⁴⁾

³⁾ *Birmingham Post*, 9. 5. 1963.

⁴⁾ HIZ 1963/37, str. K6.

Až do konce roku 1962 byl Společný trh střediskem amerických kapitálových vkladů pouze z hlediska počtu US společností. Z hlediska absolutních kapitálových sum, které zde USA investovaly, ustupoval na druhé místo až za Velkou Británií, kde měly USA do roku 1962 investováno 3 824 mil. \$, zatímco v EHS měly investováno 3 722 mil. \$.⁵⁾

Ovšem v roce 1963 již US přímé investice v EHS předstihly sumou 4 471 mil. dolarů US přímé investice ve Velké Británii, které činily 4 216 mil. \$.⁶⁾ V roce 1964 se rozdíl uvedených sum zvýšil již na 5 398 mil. \$ v EHS a 4 500 mil. \$ ve Velké Británii.⁷⁾

Společný trh se tudíž stal střediskem US kapitálových vkladů v Evropě i z hlediska celkových sum vloženého kapitálu. Kromě již dříve vybojovaných pozic napomáhala zesílenému přílivu amerického kapitálu i celková atmosféra růstu zemí EHS. K motivům zvýšeného přílivu soukromého US kapitálu do zemí EHS patří i přidružení afrických zemí ke Společnému trhu.

Společenství zemí ESVO je seskupením velmi rozlišným, jestliže ho srovnáváme se šesti zeměmi EHS. V ESVO dominuje Velká Británie, která produkuje 60 % celkové průmyslové produkce zemí ESVO; ostatních šest zemí jsou státy značně geograficky roztržštěné, malé a hospodářsky slabé.

Z výše uvedených odlišností integračního seskupení sedmi zemí na rozdíl od EHS vyplývá i nerovnoměrnost amerických investic v jednotlivých zemích ESVO. Tyto investice jsou soustředěny především ve Velké Británii, kde působí jako dodatečný motiv bezcelní obchod v rámci Společenství národů. Dále jsou soustředěny ve Švýcarsku, kde se formuje řídicí centrum amerických investic v Evropě vůbec.

Po stručné charakteristice motivů US investic v západní Evropě si však všimneme blíže vlivu těchto investic na vlastní reprodukční proces západoevropských zemí.

Pokud se týče vlivu *státního* vývozu kapitálu z USA na reprodukční proces v zemích západní Evropy, jde především o období evropské poválečné obnovy, kdy byla západoevropským zemím poskytována hospodářská pomoc stejně tak jako úvěry.

Domníváme se, že americké státní kapitálové vklady⁸⁾ uskutečněné v západní Evropě v rámci poválečné obnovy (kromě prostředků věnovaných výlučně a účelově na vojenské cíle) nelze hodnotit pouze ve srovnávání se zbrojními výdaji v těchto zemích, jak se to z velké části dělalo donedávna. Při tomto srovnávání amerických státních kapitálových vkladů se zbrojními výdaji v těchto zemích vycházelo hodnocení US státních investic značně jednostranně v tom smyslu, že nutily ke zbrojním výdajům, které pochopitelně měly na reprodukční proces záporný vliv.

I když není sporu o tom, že celková hospodářskopolitická strategie USA, jejíž součástí byly i uvedené státní vklady, byla zaměřena i na obnovu vojenského potenciálu západoevropských zemí, přesto podle našeho názoru není mezi americkými státními vklady do hospodářství západoevropských zemí a zbrojními výdaji těchto zemí souvislost bezprostřední, nýbrž značně zprostředkovaná.

Jde o úvahu, nakolik by se v daných zemích zbrojilo i bez amerického nátlaku, jak je patrné ze snahy o vlastní nukleární sílu v jednotlivých zemích západní Evropy, která se vždy plně nekryje se zájmy USA.

⁵⁾ *Survey of Current Business*, srpen 1964, s. 10.

⁶⁾ Tamtéž.

⁷⁾ *Survey of Current Business*, září 1965, s. 24.

⁸⁾ Západní Evropa obdržela od roku 1946 do roku 1962 v rámci US hospodářské pomoci 19,5 miliard \$, to znamená 52 % veškeré US hospodářské pomoci do zahraničí poskytnuté v uvedeném období. *Balance of Payments Statistical Supplement 1963; Survey of Current Business*, březen 1963.

V obecnější rovině je možno konstatovat, že poválečné US státní kapitálové vklady posílily hospodářské pozice evropských partnerů USA i z hlediska konkurenčních pozic vůči samotným Spojeným státům, jak se to projevilo na velkých potížích US platební bilance koncem padesátých let.

Je pochopitelné, že vývoz US státních prostředků do západní Evropy nebyl nezištnou pomocí při rozvoji výrobních sil v uvedených státech v poválečném období, ale byl úzce spjat jak s podporou US vývozu zboží,⁹⁾ tak organicky souvisel s vytvářením „příznivého klima“ pro pronikání soukromého US kapitálu do západoevropských zemí, ať už vynucováním příznivého příslušného zákonodárství či jinak, stejně tak jako vývoz prostředků ze státního rozpočtu USA do zemí západní Evropy souvisel s podporou již existujících US podniků v zahraničí.

Pokud se týče vývozu *soukromého* US kapitálu do západoevropských zemí a jeho vlivu na reprodukční proces v dané oblasti, projevuje se tento vliv především v souvislosti s takovými procesy v oblasti vývozu kapitálu, jako je převládnutí vývozu kapitálu ve formě přímých investic (na rozdíl od vývozu především zápůjčního kapitálu, jako tomu bylo v období mezi dvěma světovými válkami).

Spolu s převládnutím přímých investic se stalo typickým vrůstání výrobního aparátu US monopolů do národního hospodářství západoevropských zemí.

Nutno si uvědomit, že jde o investice do klíčových odvětví národního hospodářství, která jsou současně odvětvími s největší perspektivou, že jde o investice do průmyslu zpracovatelského — především automobilového, do průmyslu ropného, ať už v oblasti těžby nebo — v podmínkách západoevropských zemí především — v oblasti zpracování ropy,¹⁰⁾ stejně tak jako o investice do západoevropského zbrojního průmyslu.¹¹⁾

Z údajů tabulky vidíme, že v období 1957—1964 vzrostl podíl investic společností USA do evropského zpracovatelského průmyslu z 52 % všech přímých investic US společností v Evropě v roce 1957 na 54 % v roce 1964. Je typické,

⁹⁾ V letech 1946—1949 vyvstává před námi jako typický obraz jednostranný růst síly USA, které měly obrovský přebytek vývozu nad dovozem, jenž dosáhl v uvedeném období 32 miliard \$. *Statistical Abstract of the United States*, 1959, s. 884. Tento obrovský exportní přebytek byl dosahován především různými druhy veřejného financování zaměřeného k různým programům obnovy v zahraničí včetně zahájení Marshallova plánu.

¹⁰⁾ Americký kapitál v západní Evropě ovládá 40 % veškeré těžby nafty a 25 % kapacit zpracovávajících naftu. Zvláštní pozornost věnují americké naftové monopoly v Evropě novému odvětví národního hospodářství s velkou perspektivou — naftochemii.

¹¹⁾ Viz tabulku „Růst hodnoty US přímých zahraničních investic v Evropě podle odvětví 1950—1964.“

Růst hodnoty US přímých zahraničních investic v Evropě podle odvětví 1950—1964 (v miliónech \$).

	Celkem	Těžební	Naftové	Zpracova- telské	Veřejný sektor	Obchod	Ostatní
1950	1 733	31	426	932	27	186	130
1957	4 151	55	1 253	2 195	38	433	177
1959	5 323	50	1 452	2 947	44	586	244
1960	6 645	49	1 726	3 797	45	736	291
1961	7 655	48	2 131	4 212	47	889	328
1963	10 351	55	2 828	5 610	40	1 234	585
1964	12 067	56	3 086	6 547	53	1 472	854

Framen: *Balance of Payments Statistical Supplement*, 1963, ss. 210, 214—216; *Survey Current Business*, srpen 1965, s. 22.

že US investice do evropského obchodu vzrostly z 10 % v roce 1957 na 12 % všech přímých investic US společností v Evropě v roce 1964.

Přitom poklesl podíl investic do naftového a naftu zpracovávajícího průmyslu ze 30 % v roce 1957 na 25 % v roce 1964. Rovněž poklesl podíl investic do evropského těžebního průmyslu. Přitom je charakteristické, že čtyřprocentní podíl z roku 1957 v rubrice „ostatní“ vzrostl na 7 % všech přímých investic US společností v Evropě v roce 1964, což souvisí s US investicemi do společností, které především ze Švýcarska, ale i z Holandska organizují US podnikání v Evropě.

Specifika US kapitálových vkladů v jednotlivých západoevropských zemích souvisí se zvláštností struktury národních hospodářství daných zemí.¹²⁾

Pokud jde o formu těchto vkladů, to znamená, zda je investováno do společností, které jsou ve stoprocentním vlastnictví Američanů, nebo zda jde o menšinou účast,¹³⁾ spočívá základní výhoda jejich stoprocentního vlastnictví podniků v zahraničí v tom, že mají úplnou kontrolu činnosti daného podniku a že mohou úplně rozhodovat o využití zisků. Stejně tak mohou rozhodovat podle své úvahy a podle celkové US zahraniční ekonomické strategie o případném rozšíření podniků. Některé společnosti, jako například General Motors, jasně preferují z hlediska zahraničních investic vlastní podniky před podniky s účastí místního kapitálu.

¹²⁾ Viz tabulku „Hodnota přímých US investic v Evropě podle odvětví“. Zvláštností odvětvové struktury US kapitálu ve Francii souvisí se strukturou francouzského průmyslu vůbec. Přesto, že v průmyslu poválečné Francie došlo k velkým změnám, že vznikla nová odvětví a vzrostla úloha těžkého průmyslu, převládají i dnes ve francouzském průmyslu taková odvětví, jako těžební, prvotní zpracování a výroba polotovarů a součástí hotových výrobků.

Proto je důležitou sférou boje mezi monopoly Francie a USA uhelný a metalurgický průmysl západní Evropy a odbytíště černých kovů. V těžbě železné rudy zaujímá Francie 2. místo v kapitalistickém světě po USA. To jsou důvody, proč US přímé investice ve francouzském těžebním průmyslu dosahovaly v r. 1964 9 miliard \$, zatímco v celém EHS bylo v tomto těžebním odvětví investováno 13 miliard \$. *Survey of Current Business*, září 1965, s. 24.

Jestliže přibližně třetina zahraničních přímých investic v NSR připadá na Spojené státy, je to z hlediska odvětvového složení US vkladů na 1. místě průmysl zpracovatelský, ve kterém bylo v r. 1964 investováno 1 miliarda 315 mil. \$, to znamená téměř tolik, kolik činily veškeré přímé US investice ve Francii v r. 1964 (1 437 mil. \$). (Tamtéž.) Tento vývoj jistě souvisí s imponujícím růstem zpracovatelského průmyslu NSR, který v období 1957--1962 měl průměrný roční přírůstek 6,6 % a byl na druhém místě v EHS za italským, jehož přírůstek činil v uvedeném období 10,3 % ročně. *Investment in the EEC*, New York, 1964, s. 25.

Přitom US společnosti projektují podstatné zvýšení svých investic na výstavbu závodů a zařízení ve zpracovatelském průmyslu NSR, a to z 279 mil. \$ v r. 1964 na 535 mil. \$ v r. 1966. *Survey of Current Business*, září 1965, s. 30.

Z hlediska objemu přímých amerických kapitálových vkladů do zpracovatelského průmyslu je Anglie na 2. místě na světě za Kanadou. Mezi evropskými zeměmi se Anglie dostala na první místo, když v jejím zpracovatelském průmyslu byla v roce 1964 umístěna obrovská suma 3 miliard 15 mil. \$ US kapitálu, to znamená, pouze o 83 milionů \$ méně, než bylo investováno amerického kapitálu do zpracovatelského průmyslu všech šesti zemí EHS. (*Survey of Current Business*, září 1965, s. 24.)

¹³⁾ Hlavní formy přímých zahraničních investic mohou být rozděleny podle vlastnictví a forem rozdělení takto:

a) 100 % vlastnictví Američanů	-- US
b) většina US	-- US
c) stejně US a místní	-- US nebo místní
d) menšina US	-- US nebo místní
e) smluvní investice	-- US nebo místní
f) stejná účast na růstu bez finančních příspěvků	-- místní
g) nefinanční účast, ale ostatní příspěvky	-- místní

Hodnota přímých US investic v Evropě (pro rok 1964 podle odvětví) (v miliónech \$)

	1950	1957	1961	1962	1963	1964						
						Celkem	Těžeb- ní	Naftový	Zpracova- telský	Veřejný sektor	Ob- chod	Ostat- ní
Všechny oblasti celkem	11788	25394	34677	37226	40645	44343	3564	14350	16861	2023	3736	3808
Evropa celkem	1733	4151	7742	8930	10351	12067	56	3086	6547	53	1472	854
EHS celkem	637	1680	3104	3722	4471	5398	13	1511	3098	45	551	180
Belgie a Lucembursko	69	192	262	286	351	452		66	296	1	73	16
Francie	217	464	860	1030	1235	1437	9	281	893	22	189	43
NSR	204	581	1182	1476	1772	2077		576	1315	5	119	63
Itálie	63	252	491	554	668	845		350	382	2	74	37
Holandsko	84	191	309	376	445	587		238	212	16	96	25
Ostatní Evropa celkem	1096	2471	4638	5208	5880	6669	43	1575	3449	8	921	674
Dánsko	32	42	95	116	133	165	1	116	28		18	2
Norsko	24	51	94	106	123	128		68	29		14	17
Španělsko	31	44	76	90	153	193		51	96	4	32	10
Švédsko	58	109	141	174	220	258		157	44		49	8
Švýcarsko	25	69	388	553	668	944		52	158	1	345	389
Velká Británie	847	1974	3554	3824	4216	4550	2	905	3015	4	384	239
Ostatní země	63	119	193	236	256	431	26	226	79	2	79	22

Pramen: Survey of Current Business, srpen 1964, s. 10; září 1965, s. 24.

V posledních letech je možno pozorovat procesy jisté reorganizace US podniků v Evropě a vytváření dělby práce mezi nimi. Reorganizace v tom smyslu, že probíhají procesy soustředování (slučování) výroby v US podnicích v jedné oblasti (zemích) a opačné procesy v druhých oblastech (zemích).

Toto nové zeměpisné rozdělení americké výroby v zahraničí je usnadňováno zákonnými možnostmi, podle nichž mohou americké společnosti prodávat bez formalit svá zařízení umístěná v určité zemi a přenášet je do jiné země. Příklad firmy IBM je pro tuto politiku bezpochyby jedním z nejcharakterističtějších. Tato společnost, která nyní vyrábí elektrotechnické stroje v pěti továrnách EHS, soustředí tuto výrobu ve dvou továrnách. Továrna v Miláně, která produkuje 7 různých výrobků, se bude specializovat výhradně na výrobu kartografických strojů a soustředí produkci dosud roztržštěnou v Itálii, ve Francii, v Holandsku a v západním Německu. Amsterodamská továrna se bude specializovat na výrobu velkých elektronických mozků a továrny v Německu na výrobu dírkovacích a ověřovacích strojů.

Procesy slučování výroby v US podnicích jsou podporovány i evropskými integračními procesy. Například v zemích Beneluxu je činnost jedné společnosti, která působí ve všech třech zemích, velmi praktická, jak ukazuje příklad General Motors. Zdá se, že celkový vývoj spěje k tomu, že v zemích EHS bude působit pouze jedna specializovaná americká společnost.

Tento vývoj by byl velmi zrychlen harmonizací hospodářské politiky zemí EHS, včetně harmonizování zákonů, které se týkají amerických zájmů. V rámci jednotného zákonodárství by američtí podnikatelé měli možnost registrovat se pouze v jedné zemi a mít přístup do všech šesti, což pochopitelně snižuje náklady.

Ovšem tato koncentrace podnikání se ještě nezdá být optimálním řešením pro všechny US společnosti podnikající v Evropě. Některé společnosti, jako například Ford, zachovávají jednotlivé filiálky jak v Belgii, tak v Holandsku, jiné společnosti dokonce rozšiřují počet filiálek v každé zemi Společného trhu. Tak například společnost Aircraft Marine Product Inc připojila ke svým dosavadním filiálkám ve Francii a v Holandsku po jedné filiálce v Itálii a v západním Německu.

Kromě zřizování US podniků však mají americké investice v Evropě formu účasti na evropských podnicích nebo vytváření nových společností se stejnými podíly. Forma účasti má tu výhodu, že méně naráží na národní cítění zemí, kde se kapitál investuje. Kromě toho umožňuje profitovat z obchodních spojení i ze znalostí místních podmínek, kterou mají evropské podniky, stejně tak jako jsou usnadněny styky se státní správou i s ostatními průmyslovými podniky. Přitom je třeba zdůraznit, že účast nemusí být vždy většinová, aby zajišťovala zahraničnímu kapitálu kontrolu nad podnikem. Malí a střední místní podnikatelé se celkem rádi připojují k velké zahraniční firmě, ať již z výrobních (nová technologie) či obytových důvodů.

Další formou pronikání US společností do národního hospodářství v západoevropských zemích jsou tzv. nehmotné vklady — patenty na vynálezy, poskytování dokumentace s popisem výrobních procesů výměnou za akcie či jinou náhradu. Tento druh vkladů nezahrnuje oficiální americká statistika do přímých vkladů. Tyto nehmotné vklady umožňují americkým společnostem získat podíl na ziscích a řídceji umožňují získání částí akcií společnosti.

Stejně tak americká statistika nezahrnuje do přímých vkladů ještě jednu formu pronikání amerického kapitálu. Jde o tzv. naturální dodávky (stroje, zařízení, suroviny nebo polotovary nutné k zahájení výroby), za které americké společnosti dostávají od místních společností podle dané smlouvy určitý podíl na zisku.

Jedním z nejdůležitějších problémů při hodnocení vlivu kapitálu na reprodukční proces západoevropských zemí je analýza vlivu US kapitálu na technic-

ký pokrok. Bez zveličování nutno konstatovat, že tento vliv je značně silný. Kromě dalších důvodů také proto, že US kapitál je v těchto zemích soustředěn v odvětvích s největší perspektivou a tudíž technicky nejzdatnějších. Přitom v amerických podnicích je obvykle lepší US zařízení a lepší organizace práce.

O částkách, které věnují americké společnosti na výstavbu technicky pokrokových podniků a zařízení, si učiníme představu z toho, že v roce 1960 přesáhly investice tohoto druhu v Evropě miliardu dolarů (1 092 mil. \$)¹⁴⁾ a projekt na rok 1966 počítá s investicemi této kategorie v částce, přesahující půl třetí miliardy \$ (2 639 mil. \$).¹⁵⁾ Skutečnost roku 1965 nebyla příliš daleko od této uvedené projektované sumy částkou 2 472 miliónů \$, kterou US společnosti investovaly na výstavbu svých závodů a zařízení v Evropě.¹⁶⁾

Jestliže však konstatujeme, že americké investice značně ovlivňují technický pokrok, není tento proces hladce harmonický. Projevují se přitom tendence US monopolů vytvářet v zahraničí podniky na výrobu méně složitých strojů, zařízení a nástrojů a pro tyto podniky si zabezpečují poptávku na vnitřním trhu USA. V samotných Spojených státech se snaží naopak koncentrovat výrobu nejmodernějších typů strojů a zařízení a vyvážet toto zboží do zahraničí. Příklad je možno nalézt ve výrobě účetnického a kancelářského zařízení. V období 1950—1959 značně vzrostl ve vývozu tohoto zařízení podíl elektronických počítačích strojů a účetně analytických strojů stejně tak jako elektrických psacích strojů. Současně poklesl vývoz standardních psacích strojů a kalkulačních strojů. V importu naopak prudce stoupl objem standardních psacích strojů a kalkulačních strojů.

Ovšem snaha US společností převádět do zahraničí méně složitou výrobu má svoje hranice v nebezpečí, že výroby stěžejních zařízení budou instalovány konkurencí.

Technický pokrok západoevropských zemí je velmi silně ovlivňován poskytováním licencí, které mají vyšší přírůstek než přímé investice.¹⁸⁾ Zvláště v poslední době se staly licence velmi oblíbenou alternativou vývozu kapitálu. Výhody jsou zřejmé. S malými nebo žádnými kapitálovými investicemi je možno získat velkou míru návratnosti na patenty, na vývoz znalostí nebo obchodních značek, které již nemohou být v oblasti, odkud se vyvázejí, dostatečně využity. Jedním z momentů podněcujících rozvoj licenčních operací je jejich výhodné zdanění, jak je to vidět na příkladech zemí EHS.¹⁹⁾

Zvláštností těchto licenčních operací je skutečnost, že musí být prováděny co možná celkově a úplně.²⁰⁾ Jestliže se prodávají pouze části patentů nebo technologických procesů, jsou tyto operace poměrně málo ziskové. Nejhlubší

¹⁴⁾ *Survey of Current Business*, září 1965, s. 30; říjen 1964, s. 9.

¹⁵⁾ Tamtéž září 1965, s. 30.

¹⁶⁾ Tamtéž.

¹⁸⁾ Důchody USA z prodeje licencí vzrostly ze 64,4 miliónů francouzských franků v r. 1953 na 259, 4 mil. franků v r. 1962 a činily 27,4 % veškerých důchodů z licenčních operací v rámci kapitalistické soustavy (BIKI, 25. VI. 1964, str. 6).

¹⁹⁾ Holandsko nezdaňuje důchody z operací s cennými papíry a z prodeje licencí v případě nerezidentů, pokud nejsou nastálo usazeni v Holandsku. Speciální důchodová daň, která je uplatňována k čistým příjmům z výše uvedených operací, činí v Belgii 18 %, ve Francii 24 %, v Německu 25 %, v Itálii 23,62 % (na dvě třetiny hrubé částky), v Lucembursku 12 %. Všimněme si ještě obrátové daně z důchodů z licencí. Všechny země EHS zdaňují hrubé částky příjmů obrátové daní. Tyto sazby činí v Belgii 5 %, ve Francii 8,5 %, v NSR 4 %, v Itálii 3 %, v Lucembursku 2 %, v Holandsku 4 %. (*American Enterprise in the European Common Market: A Legal Profile*, II/1962, s. 343.)

²⁰⁾ O této stránce zahraničních licencí poskytovaných Francií mluvil dokonce generál de Gaulle. Prohlásil, že francouzský výzkum a vývoj musí být daleko intenzivnější, jestliže nemá dojít ke „kolonizaci“ francouzského průmyslu prostřednictvím zahraničních účastí, licencí a vynálezů. (*Monde*, 7. 2. 1965.)

vliv na technický pokrok mají takové licenční dohody, které znamenají poskytování dalších zlepšení patentů a technických znalostí.

Důsledkem výše uvedených procesů vlivu vývozu US kapitálu na technický pokrok v zahraničí je sílící protiamerická konkurence, jak je to vidět například na japonských tranzistorech či evropských automobilech, a to nejen na světových trzích, ale dokonce v samých USA.

Další oblastí, kde se projevuje a uplatňuje vliv US kapitálu na reprodukční proces západoevropských zemí, je sféra oběhu. Předem nutno konstatovat, že naprostá většina amerických investic v západoevropských zemích (s výjimkou Švýcarska) a zvláště v zemích Společného trhu a ve Velké Británii, je zaměřena do sféry výroby.

Vliv amerického kapitálu na sféru oběhu západoevropských zemí tudíž není možno začít srovnáváním toho, kolik procent US investic v západní Evropě je ve sféře výroby a kolik ve sféře oběhu. Vliv US kapitálu na sféru oběhu ve výše uvedených zemích je nutno analyzovat na základě zkoumání takových procesů, jako je souvislost amerického kapitálu s úvěrově finančními soustavami západoevropských zemí.

Americké společnosti v Evropě mají k dispozici fondy ve formě akumulovaných zisků a odpisů na základní prostředky. Další potřeby financování je možno hradit prostředky získanými z vnitřních či vnějších pramenů. Vnitřní prameny zahrnují fondy, které je možno získat půjčkami z místního kapitálového trhu.

Mezi vnější prameny patří prostředky získané za hranicemi dané země, ale například v rámci EHS či ESVO, prostředky získané mimo rámec EHS či ESVO, ale v rámci Evropy, a konečně prostředky, získané mimo evropský kontinent. Konkrétně řečeno, pobočky ve Francii mohou být financovány z francouzských fondů, z US fondů v Belgii či ve Švýcarsku nebo konečně ze Spojených států.

V roce 1964 bylo z celkové částky prostředků pro přímé US investice v Evropě, která činila 3 miliardy 803 milionů \$, o něco méně než polovina (1 871 mil. \$) získáno z akumulovaných zisků a odpisů na základní prostředky existujících US evropských společností.

O něco méně než třetina celkové částky prostředků pro přímé US investice v Evropě v r. 1964 bylo získáno v zahraničí — 1 167 mil. \$ a pouze 765 mil. \$ bylo do evropských US společností dovezeno ze Spojených států.²¹⁾

Jak je vidět, převaha takové formy vývozu kapitálu, jakou jsou přímé investice, vede nejen ke vrůstání výrobního aparátu zahraničních společností do daného národního hospodářství, ale i k tomu, že tento výrobní aparát, ovládaný ze zahraničí, žije z organismu, v jehož rámci působí. Je to vidět na příkladě US evropských společností, které dostaly v roce 1964 ze Spojených států od svých mateřských společností pouze 20 % sumy použité na další přímé investice v Evropě. Tato suma, 765 mil. \$,²²⁾ poskytnutá ze Spojených států v roce 1964 pro přímé evropské investice, tvořila pouze 36 % výdajů na výstavbu US evropských závodů a zařízení v daném roce.²³⁾

Ve výše uvedených procesech se tudíž projevuje tendence, že existující US podniky v Evropě jsou financovány z vlastních nebo místních finančních zdrojů a pouze třetina výstavby nových US evropských podniků a zařízení je kryta dovozem kapitálu z USA.

Z hlediska vlivu US kapitálu na úvěrové soustavy evropských zemí nás především zajímá financování US zahraničních společností ze zahraničních fondů. V roce 1964 bylo US evropskými společnostmi z celkové sumy 1 167 mil. \$ získané ze zahraničních pramenů získáno 22 % této sumy půjčkami od finanč-

²¹⁾ *Survey of Current Business*, listopad 1965, s. 15.

²²⁾ Tamtéž.

²³⁾ Tamtéž.

ních institucí daných evropských zemí.²⁴⁾ Zbytek byl získán z jiných pramenů, ať již to jsou fondy spjaté s pohybem cenných papírů nebo ze zahraničních pramenů z třetích zemí kromě Spojených států. Vliv US kapitálu na pohyb úvěrových soustav evropských zemí je tudíž z hlediska svého rozsahu zanedbatelný. I tyto společnosti si opatřují v podmínkách rostoucí úlohy samofinancování rozhodující část prostředků z vlastních fondů samovzrůstající hodnoty.

Pokud se týče souvislosti amerických investic s finančními systémy západoevropských zemí, je nutno analyzovat především takový typický proces posledních let, jako je rozvoj trhu eurodolaru,²⁵⁾ který znamenal hluboké změny ve světové peněžní soustavě.

Trh eurodolaru funguje v podstatě od r. 1957. Nikdy předtím neexistoval tak široký mezinárodní trh, který by měl vlastní mezinárodní úrokovou strukturu, odlišnou od úrokové struktury země, jejíž měna je předmětem operací.²⁶⁾ Tento jev je zcela bez paralely v moderní ekonomické historii.

Iniciátorem a hlavním momentem systému eurodolaru je bezpochyby londýnský peněžní trh. Rozvoji tohoto trhu eurodolaru napomohly jak objektivní procesy vývoje měn v poválečné Evropě, které našly vyjádření v liberalizaci měnové kontroly a zavedení směnitelnosti v r. 1958, tak zřízení londýnských²⁷⁾ poboček amerických bank, které půjčovaly evropské dolary a které tak využívaly a „zaměstnávaly“ část US dolarů, deponovaných kanadskými bankami na londýnském trhu.

Evropský trh dolarů, živěný přítokem US dolarů, který je kromě jiného i důsledkem amerických investic (kromě jiných hospodářských operací) jak do Evropy, tak do Kanady (a odtud prostřednictvím bankovních depozit rovněž do Evropy), znamená na druhé straně pro evropské US společnosti velké možnosti tím, že usnadnil získávání fondů.

Tím se dostáváme k klívkům, které pro národní hospodářství západoevropských zemí vyplývají z fungování trhu eurodolaru. Jak obchodní banky, tak ústřední banky shledaly, že tyto prostředky jsou výjimečně vhodné pro krátkodobé investice.

²⁴⁾ *Survey of Current Business*, listopad 1965, s. 17.

²⁵⁾ Velká část eurodolarů byla původně deponována v Kanadě, než si našla cestu do Evropy. Americké dolary, které byly soustředěny v kanadských bankách, jejichž celkové částky byly a jsou větší než částky dolarů soustředěné v bankách evropských, jsou a byly využívány pro zpětné půjčky dolarů v New Yorku. Celkový vliv pohybů těchto fondů mezi Spojenými státy a Kanadou měl z hlediska fungování mezinárodního peněžního systému malý význam. Úplně nová situace však vznikla okamžikem, kdy byly tyto dolarové fondy soustředěny v Evropě.

²⁶⁾ Ačkoliv národní úroková míra byla vždy předmětem mezinárodního vlivu a ovlivňování, přesto byla vždy kontrolována ve velkém stupni peněžními autoritami země, které se to týkala. Z tohoto hlediska je zajímavé, že struktura mezinárodní úrokové míry trhu eurodolaru je nezávislá na úrokových sazbách v New Yorku, které jsou určovány americkými bankami. Z této skutečnosti vyplývá hlavní teoretický význam těchto nových jevů.

²⁷⁾ Dalšími centry těchto operací jsou rovněž Frankfurt, Amsterdam, 3 švýcarská bankovní centra — Curych, Basilej a Ženeva, a dále to jsou Vídeň a Milán. Jak velký je objem zahraničních měn, s nimiž se obchoduje na evropských trzích? Podle šetření Mezinárodního měnového fondu činil celkový obnos depozit euroměn v polovině r. 1962 po silném vzestupu od poloviny r. 1961 a při vyloučení možných dvojitéch plateb asi 4—5 mld \$. Z toho připadá asi 85 %, tj. asi 3,4—4,5 mld na americké dolary. Pro srovnání lze uvést, že ve stejné době dosahovaly celkové zahraniční investice v USA uložené v krátkodobých cenných papírech asi 14 mld \$. Evropský trh má tedy ve srovnání s americkými měřítky významný rozsah. *Survey of Current Business*, březen 1963, s. 22; *Balance of Payments Statistical Supplement*, 1963, s. 3.—4. Podle výzkumů některých francouzských ekonomů vzrostl v r. 1964 obchod s euroměnami na 6 miliard \$, z toho obchod s eurodolary na 5 miliard. *Problemes économiques 1965*, č. 911, s. 10—14.

Ve většině zemí musí mít firmy a soukromí investoři povolení, jestliže chtějí investovat na eurodolarovém trhu, a pouze v několika málo zemích, jako v Kanadě, Švýcarsku a NSR, mohou společnosti i jednotlivci volně půjčovat své dolary na tomto trhu.

Důležitým momentem je rovněž skutečnost, že evropské banky si mohou zlepšovat strukturu své likvidity díky tomu, že trh eurodolaru od nich bere a zpětně jim zase může půjčovat dolarová depozita, jestliže jejich rezervy jsou v příliš velké proporcii v málo likvidní formě. Banky si tudíž mohou zvětšit proporcii svých likvidních prostředků krátkodobými výpůjčkami na trhu eurodolaru²⁸⁾ — v mnoha zemích jako náhradu za úvěr od cedulové banky, například v NSR. Obchodní banky využívají možnosti trhu eurodolaru i k provozování rozsáhlé úrokové a kurzovní arbitráže. Je ostatně podstatným charakteristickým rysem trhu eurodolaru, že jsou na něm co nejtěsněji spojovány obchody peněžního trhu s kurzovní arbitráží a devizovými transakcemi.

Eurodolary však často odebírají i veřejní zájemci. V Británii si europeníze vypůjčovaly místní úřady v rozsahu, který podstatně přispěl k přesunu ve struktuře jejich celkové zadluženosti. Také belgická vláda si opatřila za pomoci belgických obchodních bank tyto peníze na financování určitých potřeb.

Paradoxní zůstává skutečnost, že zatímco vývoj trhu eurodolaru zvětšuje mezinárodní používání dolaru a omezuje mezinárodní význam libry v mezinárodních platech, posiluje tento vývoj úlohu Londýna jako mezinárodního obchodního centra a omezuje v tomto směru úlohu New Yorku.

Záporné důsledky vývoje trhu eurodolaru pro národní hospodářství západoevropských zemí souvisejí s tím, že vývoj výše uvedeného peněžního trhu má tendenci zmenšovat restriktivní vliv měnové kontroly. Tato okolnost je tím závažnější, jestliže ji srovnáme s nedávnými inflačními tendencemi v jednotlivých západoevropských zemích, nebo s potížemi světových rezervních měn čas od času se opakujícími, jako tomu bylo například nedávno v případě libry.

Trh eurodolaru tím, že vytváří dodatečné technické možnosti pro měnovou spekulaci, že poskytuje dodatečné likvidní fondy vhodné pro spekulaci a že umožňuje úvěrovou expanzi, oslabuje sílu peněžních autorit, které se snaží provádět efektivní peněžní politiku.

Projevuje se to i v tom, že v období konjunktury zvětšuje systém eurodolaru mezinárodní likviditu, v období stagnace a hospodářských potíží má opačné důsledky. Souvisí to s okolností, že většina měnových restrikcí na pohyb fondů k nerezidentům byla odstraněna a systém eurodolaru činí zbývající opatření v tomto směru málo účinnými. To pochopitelně znamená nevýhodu pro země, které se snaží chránit své měny ponecháním určitých měnových restrikcí, jež lze nyní mnohem snadněji obejít, než tomu bylo dříve.

Z těchto záporných důsledků vyplývá celkový postoj ústředních západoevropských bank k systému eurodolarového trhu.²⁹⁾ Celkový kontrolní peněžní systém

²⁸⁾ V poslední době je možno pozorovat, že stále větší počet amerických investorů odhalil výhody fungování tohoto nového trhu a stále více se podílí na jeho operacích.

²⁹⁾ Francouzský ministr financí vydal v r. 1963 určitá omezení pro přijímání zahraničních úvěrů francouzskými bankami. Tato opatření se již projevila ve značném snížení obrátů na eurodolarovém trhu a připisuje se jim rovněž vina za poslední oslabení britské libry.

Rozhodnutí francouzského ministra financí stanoví, že francouzské banky musí mít zvláštní povolení cedulového ústavu, chtějí-li odebrat zahraniční úvěry ve výši přes 1 mil. franků. Do té doby byl limit 2 mil. franků. Kromě toho byla doba splatnosti úvěrů, jež nevyžadují schválení, omezena na dva roky (dříve pět let) a konečně mohou být zúročeny nejvýše čtyřmi (dříve pěti) %.

Francouzské ministerstvo financí zdůvodnilo toto opatření tím, že se tak má francouzským bankám zabránit, aby se odebíráním úvěru v zahraničí obcházela zůstavená úvěrová omezení, zavedená na jaře 1963. Za druhé sledovalo ministerstvo financí uve-

ústředních bank se snaží oslabit vývoj dolarového trhu, protože rozvoj těchto procesů v Evropě oslabuje peněžní systém ústředních bank, stejně tak jako oslabuje zahraničně měnové depozitní trhy, kde se spekulace s nákupy zlata stala snazší.

Jedním z nejobecnějších projevů vlivu US kapitálu na reprodukční proces západoevropských zemí je ovlivňování vývoje platebních bilancí těchto zemí.

V podmínkách evropského dolarového deficitu, v podmínkách záporného salda platebních bilancí západoevropských zemí a odtud vyplývajícího neutěšeného stavu zlatých a devizových zásob těchto zemí³⁰⁾ se v západní Evropě zaujímal k americkému kapitálu blahosklonný postoj, doprovázený liberální hospodářskou politikou vůči US investicím. Bylo tomu tak proto, že nehlédě na pozdější možné komplikace zlepšoval příliv US kapitálu platební bilanci (a hlavně stav devizových zásob) zemí, kam plynul.

V souvislosti s přechodem k přebytku evropských dolarů ve třetí třetině padesátých let, v souvislosti se zlepšením stavu platebních bilancí a zlatě devizových rezerv v západoevropských zemích³¹⁾ dochází ke změně postoje k US investicím v těchto zemích.

Změna tohoto postoje nespočívá v tom, že by se nyní americké investice odvíjely, ale že se teď mnohem více zdůrazňuje moment kontroly jejich vlivu na národní hospodářství daných zemí.

Při mezinárodním pohybu kapitálu existují určité protikladné vlivy. Důsledkem přítoku kapitálu do určité země je odtok určitých fondů. Jestliže příliv nových US kapitálů zlepšuje z krátkodobého hlediska stav devizových rezerv, z dlouhodobého hlediska odliv zisků stav devizových rezerv zhoršuje. Celkově však při hodnocení těchto protikladných vlivů převažuje vliv záporný, protože v období potíží platební bilance může *stále* pokračovat odliv zisků, zatímco příliv kapitálu může z nejrůznějších důvodů přestat.³²⁾

Kromě těchto přímých vlivů US kapitálu na platební bilanci existují vlivy nepřímé, které se týkají tak širokého okruhu činností, jakým je například vliv na export zboží dané země.

Například pouze v období tří let 1962—1964 vzrostl vývoz zboží US evropských zpracovatelských společností do třetích zemí (kromě USA) z 2 511 miliónů \$ na 3 581 mil. \$, to znamená o 42 %. Pro srovnání uvádíme, že částka 3 581 mil. \$ z roku 1964 představovala 13,3 % všeho exportu zboží z USA ve stejném roce.³³⁾

Pokud se týče tohoto nepřímého vlivu US kapitálu na platební bilanci, jeho směr se mění a bude se i nadále měnit podle důsledků, které má pro export

---

deným opatřením ztížení přílivu deviz do frankové oblasti a tak zabránit, aby se Francie, jejíž zlaté a devizové rezervy přesáhly 4 mld \$, nedostala do extrémního postavení věřitele. *International Financial Statistics*, únor 1965, s. 16—17.

³⁰⁾ Ještě v r. 1957 dosáhla nevyrovnanost platebních bilancí v západní Evropě stupně měnové krize, jejímž základem byly strukturální ekonomické změny, stejně tak jako různý charakter fáze konjunktury a jejího zakončení v hlavních zemích v západní Evropě. Na tomto základě hrál velmi důležitou úlohu příliv krátkodobých kapitálů do NSR, Anglie, Francie a Holandska, což souviselo s očekávaným zvýšením kursu marky.

³¹⁾ Viz tabulku „Zlaté a dolarové rezervy Francie, NSR, Itálie a Velké Británie 1953 až 1961“.

³²⁾ V letech 1960—1962 bylo převedeno z US podniků ve Francii do Spojených států 63 mil. \$ zisků ročně, z NSR 176,3 mil. \$ ročně, z Itálie 31,3 mil. \$ ročně, z Belgie a Lucemburska 40,3 mil. \$ ročně, z Holandska 27,3 mil. \$ ročně a z Velké Británie 351 mil. \$ ročně. *Investment in the EEC*, New York 1964, s. 11.

³³⁾ *Survey of Current Business*, listopad 1965, s. 19. Odhaduje se, že se US filie v západním Německu podílejí 7 % na celkovém západoněmeckém exportu zboží, zatímco ve Velké Británii činí tento podíl 10 %.

a import dané země. Celkově se dá říci, že pokud US investice nahrazují dovoz amerického zboží, potud perspektivně zlepšují obchodní bilanci dané země, kam se investuje, stejně tak jako se obchodní bilance zlepšuje prodeji US filiálek do třetích zemí.

Při nepřímém vlivu US kapitálu na platební bilanci ovlivňováním exportu dané země nejde pouze o procento podílu US podniků v exportu do třetích zemí, ale je nutno brát v úvahu, že americké podniky se zpravidla účastní na výrobě a vývozu klíčové produkce.

Této skutečnosti mohou využít k prosazování svých záměrů obchodní politiky (a nejenom obchodní politiky) US mateřské společnosti. Prostřednictvím změny zaměření či objemu exportu zboží svých západoevropských filiálek mohou Američané ovlivňovat platební bilanci dané země ve smyslu jejího zúčtování s určitými teritorii. Rovněž tak může mateřská společnost rozhodnout o nerozšiřování vývozu ze své zahraniční filiálky, ale o zvětšení vývozu US základní

Zlaté a dolarové rezervy Francie, NSR, Itálie a Velké Británie 1953—1961
(v miliónech US \$)

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Francie									
Zlatá rezerva peněžních autorit	617	708	942	924	581	750	1290	1641	2121
Dlouhodobé a krátkodobé dolarové pohledávky vůči USA	587	876	1232	634	364	544	690	524	993
NSR									
Zlatá rezerva Federální banky	325	626	920	1494	2541	2639	2637	2971	3664
Dlouhodobé a krátkodobé dolarové pohledávky vůči USA	899	1373	1462	1848	1571	1768	2003	3479	2844
Itálie—Terst									
Zlatá rezerva peněžních autorit	346	346	352	338	452	1086	1749	2203	2225
Dolarové pohledávky vůči USA	466	579	785	930	1079	1121	1370	877	1234
Velká Británie									
Oficiální zlatá rezerva	2300	2550	2050	1800	1600	2850	2500	2800	2300
Krátkodobé a dlouhodobé pohledávky vůči USA	941	856	832	1215	1480	1067	1313	2087	2661

společnosti. Krátce — určitá část exportu zboží západoevropských zemí se stala součástí dlouhodobé hospodářské strategie US největších monopolů.³⁴⁾

Při tomto rozhodování mohou hrát úlohu i čistě politické faktory. Americký soud zakázal Fordově kanadské filiálce prodej traktorů a nákladních automobilů lidové Číně, což vyvolalo v Kanadě kromě obecného rozhořčení úvahy na téma, kdy se stává vliv zahraničního kapitálu kritickým pro dané národní hospodářství.³⁵⁾ Anglická „Standard Telephons and Cabels Limited“ dostala „varování“ od své mateřské společnosti, když anglický podnik realizoval dodávky navigačních zařízení pro anglická letadla dodávaná Číně.

Je proto plně pochopitelné, že za stavu, kdy Američané využívají svého vlivu v životně důležitých odvětvích národního hospodářství vyspělých kapitalistických zemí a omezují tak svobodu jednání vlády, vznikají v těchto zemích úvahy o nutné obranné reakci a o perspektivách investičního klíma pro US evropské investice.

Podráždění vůči přímým americkým zahraničním investicím vyplývá také ze skutečnosti, že vedou k dlouhodobému odtoku dolarových fondů k US mateřským společnostem, zatímco zpětné investice jsou uskutečňovány v krátkých obdobích. V důsledku toho vzniká pro zemi, kde je investováno, nevýhoda dlouhodobých měnových ztrát.³⁶⁾ Další roztrpčení vyvolává okolnost, že k odlivu dolarů dochází i v době, kdy by bylo třeba vynaložit tyto fondy na naléhavé místní investiční nebo jiné účely.

Rovněž tak vyvolávají námitky vysoké ceny součástí a materiálů, které jsou prodávány filiálkám mateřskými firmami USA a které se vyhýbají zdanění v zemi, kde byly investovány. Dalším momentem, který se záporně hodnotí, je odtok cenných papírů, technických znalostí z filiálek k mateřským společnostem, stejně tak jako nejrůznější výdaje těchto filiálek v zahraničí, které tak zmenšují zisky, jež vláda dané země zdaňuje.

Stejně tak se obvykle uvádí, že mateřské US společnosti kromě toho, že prodávají patenty, zařízení, služby, obchodní značky, poskytují pomoc v řízení a technickou pomoc pro své zahraniční pobočky za příliš vysoké ceny. Tato činnost amerických mateřských společností je dokonce užívána k získání části kapitálu dříve národních společností.

Reinvestice příjmů US zahraničních společností zrychlují hospodářský růst dané země; to by vřele uvítala místní vláda, kdyby to neměnilo vzájemný vztah mezi vlastníky podílů akcií u společností, o které v dané zemi jde, a to ve prospěch podílů Američanů a na úkor podílů místních vlastníků.

Celkově lze říci, že jakmile se zahraniční kapitálové operace týkají vlastnictví,³⁷⁾ budí to v daných zemích nacionalistické nálady. Z tohoto hlediska by byly vítány licence atd., aniž by se však tyto operace týkaly vlastnictví.

Ovšem výše uvedené problémy spjaté s americkými investicemi v západoevropských vyspělých kapitalistických zemích nelze absolutizovat v tom smyslu, že ve všech těchto zemích se staví k dalším US investicím pouze záporně.

³⁴⁾ Součástí této hospodářské strategie je i snaha, využít zpětné konkurence svých zahraničních filiálek k vytlačení cizích firem z vnitřního trhu USA.

³⁵⁾ V Kanadě kontrolují Američané více než 90 % naftového průmyslu a těžby plynu, více než 70 % těžby rud a hutnictví, stejně tak jako patří americkému kapitálu přibližně 60 % aktiv podniků zpracovávajícího průmyslu. (*US Investments in Foreign Countries*, 1960).

³⁶⁾ V období 1950—1961 převýšily příjmy z dlouhodobých soukromých US investic v zahraničí (přímých i nepřímých) tyto investice v uvedeném období o 5 532 mil. \$. *Balance of Payments Statistical Supplement 1963; Survey of Current Business*, březen 1963.

³⁷⁾ Ovšem ve snaze o vymaňování evropských firem z americké kontroly by takový radikální státní zásah proti US investicím, jako je znárodnění, silně zostřil politické rozpory USA — západní Evropa.

Například Belgie se staví proti kontrole amerických investic v Evropě a tvrdí, že není třeba se obávat, že tyto investice by byly spojeny s politickým vlivem. Podle názoru Belgie se francouzská vláda neznepokojuje rozsahem amerických investic, ale jejich koncentrací v určitých průmyslových sektorech, jako například v automobilovém průmyslu. Protože Belgie nemá vlastní automobilový průmysl, ale auta se zde jen montují z tohových součástí, nepůsobuje tato okolnost Belgii obavou.

Pokud se týče takového ústředního objektu US evropských investic, jakým je Velká Británie, zaujala tato země kritické stanovisko k postoji Francie k US investicím a ústy svého ministra financí prohlásila, že tyto investice budou v Anglii vítány.³⁸⁾ Přesto se však i zde posuzují možné varianty opatření, jak omezit záporné důsledky procesů, kdy celá průmyslová odvětví, jako například výroba aluminia, přecházejí pod americkou kontrolu. V této souvislosti se zde posuzovaly i plány na zřízení zvláštní banky Spojených národů, která měla nahradit funkce Mezinárodní banky rekonstrukce a rozvoje kontrolované v podstatě Spojenými státy.

Kromě obecných důvodů, které vedou ke kritickému stanovisku vůči americkým investicím, existují v některých západoevropských zemích ještě důvody velmi specifické, obvykle spjaté s určitými zvláštními podmínkami ekonomického vývoje. Například v NSR je to velký nedostatek pracovní síly.

Rychlý vývoj NSR v poválečném období byl do značné míry posilován přítokem pracovní síly z NDR, který byl nyní omezen. Za této situace vznikla u části německého průmyslu určitá opozice proti americkým podnikům, které byly obviněny z pracovního pirátství. Zkušenost ukazuje, že americké filie v zahraničí platí, zvláště v těch případech, kdy jsou Američané stoprocentními vlastníky, vyšší mzdy než domácí podniky.

Ze strany průmyslových kruhů NSR bývá situace charakterizována slovy „příliš mnoho cizinců“.³⁹⁾ Podle zprávy časopisu *Vorwärts* nejsou již západo-německé velké banky příliš ochotny provádět transakce, které jsou nutné k prodeji německé firmy Američanům. Nejpozoruhodnějším obranným opatřením proti expanzi Američanů byla před nedávnem sjednaná dohoda mezi společnostmi Volkswagen a závody Daimler-Benz, které patří k Flickovu koncernu. Toto frontové postavení západoněmeckých průmyslových kruhů proti pronikání americké konkurence se stále více blíží obrannému postoji francouzského průmyslu, který tuto taktiku provádí již delší dobu.

Postoj Francie vůči US investicím je ze všech západoevropských zemí nejvyhraněnější.⁴⁰⁾

³⁸⁾ „Birmingham Post“, 9. 5. 1963.

³⁹⁾ Aby vytvořila určité překážky pro přítok zahraničního kapitálu, vydala Bundesbank v červnu r. 1960 ustanovení, že banky musí mít 30 % rezerv ve vztahu k běžným účtům cizinců, a zakázala bankám platit z běžných účtů a vkladů cizinců úroky. Avšak zákaz vyplácet cizincům úroky neoslabil přítok zahraničního kapitálu, protože se zahraniční kapitál místo do bank zaměřil na nákup západoněmeckých cenných papírů.

⁴⁰⁾ Oficiálně francouzská vláda vítá cizí vklady, zvláště z dolarové oblasti. Avšak regulování investic, vyložené v dekretech francouzské vlády, zahrnuje pouze obecné směrnice, vlastní výklad byl poskytnut jen výkonným orgánům.

Povolení vkladů kapitálu do Francie vydává ministerstvo financí, které v každém jednotlivém případě zkoumá žádost o investování a analyzuje možné důsledky tohoto vkladu pro celkovou francouzskou ekonomiku, pro její platební bilanci a zvláště pro dané odvětví. Ministerstvo financí se konsultuje s jednotlivými zainteresovanými ministerstvy a obchodními společnostmi. Stejně tak je tato případná cizí investice konsultována s daným syndikátem, který by mohl být případně poškozen. I když francouzská vláda nejednou ujišťovala americké monopoly, že tyto konsultace nejsou rozhodující, přesto hlas francouzských podnikatelů měl vždy značnou váhu. V jednom referátě ministerstva obchodu USA se k tomuto problému říká: „Současná francouzská investiční procedura nechává možného vkladatele bez jasně vyjádřených pravidel, kterými by se

Mezi Spojenými státy a Francií byla 25. listopadu 1959 uzavřena smlouva, které sice předpokládá pro občany a společnosti obou zemí stejná práva a možnosti investic na teritoriích obou zemí, obsahuje však takové formulace jako bod 4. § 3, kde se mluví o tom, že expropiace se zakazuje kromě okolností vynucených veřejnými zájmy a s platební kompenzací.⁴¹⁾ Uvedené konstatování umožňuje dvojí možný výklad — jak proti vyvlastnění, tak pro vyvlastnění v obecném zájmu Francie.

Jak známo, je citlivost francouzské vlády vůči zahraničnímu, zejména americkému vlivu na francouzské národní hospodářství zvláště silná od té doby, co Chrysler Corporation počátkem r. 1963 získala 63 % většinu ve francouzské automobilové společnosti S. I. M. C. A.

Zřejmě na přímý pokyn de Gaullov se francouzský ministr financí několikrát pokoušel získat ostatní země EHS pro společný postup proti hromadným investicím třetích zemí,⁴²⁾ zejména USA, do národních hospodářství EHS. Tento pokus zatím ztroskotal na malé chuti ostatních vlád EHS uzavřít se proti investicím USA.

Tudíž spíše než charakterizovat stanovisko vyspělých západoevropských zemí k US kapitálu jako vyslovené záporné zdá se nám příležitější mluvit o prosazování snahy podřídit výše uvedené mezinárodní pohyb kapitálu kontrole hospodářské politiky zemí, kterých se týká. K tomu se hodí takové nástroje, jako je zákonodárství k usměrňování nových investic, či regulování odlivu zisků zdaněním atd.

Z hlediska západoevropského zákonodárství vztahujícího se k US investicím, činí americkým investorům určité potíže velké rozdíly v jednotlivých západoevropských zemích, pokud se týče uveřejňování údajů o výši obrátů a zisků místními firmami, stejně tak jako rozdíly ve fiskálních⁴³⁾ a daňových soustavách.⁴⁴⁾

Závěrem je třeba říci, že celkově se ve většině západoevropských zemí projevuje vůči US investicím snaha usměrnit je zákonodárstvím do projektů, jejichž realizace (ať už oblastní či odvětvová) je v zájmu rozvoje celého národního hospodářství.⁴⁵⁾ Přitom je nutno podotknout, že při této snaze se ne vše-

---

mohl řídit, a kromě toho předpokládá značnou dobu a úsilí z jeho strany.“ *Factors Limiting US Investment Abroad, Survey of Factors in Foreign Countries*, Part I. US Dept of Commerce, Washington, 1963, s. 3.

⁴¹⁾ *American Enterprise in the European Common Market*, Michigan, 1962, s. 163/II. díl.

⁴²⁾ Francouzské ministerstvo financí se zajímá o článek 72 římských smluv, který dosud nebyl uplatňován. Tento článek se skládá ze dvou ustanovení. První z nich, které je již běžně aplikováno, pojednává o tom, že „členské státy informují komisi o pohybu kapitálu s určením do třetích zemí anebo přicházejícího ze třetích zemí, pokud o tom vědí“. Druhé ustanovení pojednává o tom, že „komise upozorní členské státy, pokud to pokládá za užitečné“.

V Paříži se tvrdí, že komise najde dobré důvody, aby se pokusila tuto druhou část článku 72 uplatnit.

⁴³⁾ Např. ve Francii a v západním Německu musí podniky podle zákona publikovat výši obrátu, zatímco v jiných zemích ne. Západoněmecké a francouzské podniky rozumějí obvykle pod čistým důchoodem sumu, rozdělenou mezi držitelé akcií, bez amortizačních odpisů atd. V každém případě — psal ironicky anglický časopis *Economist* — existuje více než jedna cesta, jakou může být určen obrát. Často zisky označují pouze sumu, kterou společnosti chtějí oznámit. *Economist*, 1962, 9. 6., s. 1014.

⁴⁴⁾ Národní společnosti mají ve srovnání s cizími společnostmi v otázce zdanění zisků určité výhody. Je to forma, jak kapitalistické země ochraňují své monopoly před cizí konkurencí. Národní zákonodárství se tak snaží zvýhodnit své podniky v tak důležité otázce, jako jsou tempa akumulace kapitálu. Tato tendence je zvláště viditelná ve fiskální politice šesti zemí EHS, např. v Belgii nebo Holandsku.

⁴⁵⁾ Například zisky, které jsou reinvestovány do kapitálového zařízení ve francouzských zámořských oblastech, jsou zcela vyňaty ze zdanění, stejně tak jako kapitá-

chny záměry realizují, a to nejen záměry US investorů, ale i jejich západoevropských partnerů.

Jestliže například na jedné straně rozdílnost národních hospodářství ztěžovala přístup US kapitálu do západní Evropy, na druhé straně tytéž rozdíly hospodářské politiky jednotlivých zemí uvedené oblasti světové ekonomiky americký kapitál přitahovaly. Bylo tomu například v případě Francie, kde snaha po důslednější kontrole US investic byla pro americké investory vyvažována vysokou cenovou úrovní jakožto důsledku vysokých dovozních cel a ta činila Francii velmi přitažlivou pro americký kapitál.

Tento objektivní korigující mechanismus souvisí nejen s rozdílným postojem jednotlivých západoevropských vlád v oblasti zákonodárství, ale i s vývojem samotných objektivních procesů. Jde o okolnost, že postoj vlád je, i když důležitým, přesto jenom jedním z faktorů, ovlivňujících mezinárodní pohyb kapitálu. Tento pohyb kapitálu je kromě hospodářské politiky vlád ovlivňován mírou růstu v jednotlivých oblastech světového hospodářství stejně tak jako pohybem hospodářského cyklu. Jestliže tudíž srovnáváme možnosti hospodářské politiky při ovlivňování mezinárodního pohybu kapitálu, je nutno vzít v úvahu, že sama tato hospodářská politika je ovlivňována (ne-li přímo formována) takovými okolnostmi, jako je poptávka po kapitálu spjatá s vysokou mírou hospodářského růstu, poptávka po kapitálu, který je nutný pro zabezpečování vývoje ve směru udržení konjunktury. A tyto objektivní procesy tvoří všeobecný rámec, ve kterém mezinárodní pohyb kapitálu mamutích amerických monopolů ovlivňuje reprodukční proces vyspělých západoevropských zemí.

* * *

---

lové příjmy, které jsou reinvestovány ve Francii, nejsou 3 roky zdaňovány. Investiční společnosti, společnosti financující naftový průzkum, konstrukční společnosti, finanční společnosti účastníci se rozvíjení francouzských zámořských teritorií a společnosti, které jsou činné v těchto teritoriích, mají významné daňové výhody. Stejně tak mnohé americké společnosti, které investují v některých méně rozvinutých oblastech Francie, mají zvláštní daňové úlevy. Podobné daňové úlevy dostávají američtí investoři v různých zemích frankové oblasti.

Významnou daňovou výhodou Velké Británie je možnost obchodu se zámořskými oblastmi, stejně tak jako možnost investic a prodeje licencí mimo hranice Velké Británie v rámci výše uvedených preferenčních hranic. Zisky, které připadají na tyto operace, mohou být znovu investovány bez jakéhokoli zdanění, pokud nejsou rozdělovány. Různé speciální operace včetně stavebních subvencí jsou rovněž výhodné v oblastech, kde je přebytek pracovní síly, zvláště ve Skotsku nebo v Severním Irsku.